

Tabip Filozof İbnü'n-Nefis'in (ö. 687/1288) Hadis Usûlü Eseri Çerçevesinde Haber Anlayışı*

Elif ŞENOL

Arş. Gör.

Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Bitlis- Türkiye

ORCID: 0000- 0002- 5286-2134

elfsenol.13@gmail.com

Öz

Bilgi elde etme araçlarından biri olan haber; kelâm, usûl-i fıkıh ve hadis usûlü gibi muhtelif ilim dalları tarafından ele alınan bir konudur. Haberin mahiyeti, değeri ve çeşitleri gibi birtakım alt başlıklar söz konusu ilimler tarafından ele alınmış, her ilim kendi usûlü çerçevesinde konuya yaklaşılmaya çalışmıştır. Kelâm âlimleri ve usûl-ü fıkıhçılar eserlerinde haberi daha geniş çerçevede irdelerken, hadis âlimleri habere daha yüzeysel yaklaşmışlardır. Bu yaklaşım metodolojik farklılıktan kaynaklanmaktadır. Nitekim haberi ve haber çeşitlerinden biri olan mütevâtir haberi Râmhürmüzî, Hâkim Nîsâbûrî ve İbnü's-Salâh gibi usûl âlimlerinin müstakil hadis usûlü eserlerinde ele almamaları bu farklılığın bir sonucudur. Ancak bu durum haberin diğer hadis usûlü eserlerinde ele alınmadığı anlamına gelmemektedir. *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye* adlı hadis usûlü eserinde mütevâtir-âhâd ayrımını ilk defa yapan Hatîb el-Bağdâdî'den günümüze kadar muhtelif şekillerde haber ve çeşitleri ele alınmıştır. Hatîb'ten sonra bu konuyu hadis usûlünde tespit edildiği kadar ilk defa genişçe yer veren âlim, küçük kan dolaşımını keşfetmesiyle meşhur tabip-filozof İbnü'n-Nefis'tir. Bu çalışma, İbnü'n-Nefis'in hadis usûlüne dair tek müstakil eseri olan *el-Muhtasar fi ilm-i usûlü'l-hadîsi'n-nebevî* adlı eserindeki haber ve çeşitleri, mütevâtir- haber-i vâhid gibi konuları hadis usûlü açısından incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İbnü'n-Nefis, Haber, Mütevâtir haber, Haber-i vâhid, Hadis usûlü.

* Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı'nda hazırlanan "İbnü'n-Nefis'in el -Muhtasar fi ilm-i usûlü'l-hadîsi'n-nebevî" adlı yüksek lisans çalışmasından türetilmiştir.

Understanding Khabar in Terms of Philosopher Ibn al-Nafis's (d.687/ 1288) A Short Account of the Methodology of Hadith

Abstract

Khabars, which is one of the means of obtaining information, is a subject which is handled by various branches of science such as kalam, uşûl al-fiqh (principles of Islamic Jurisprudence) and methodology of hadith. Some subheadings such as the quiddity, value and types of the khabars were handled by these sciences and each science tried to approach the subject within the framework of its own methodology. While scholars working on kalam scholars and uşûl al-fiqh examined the habars in a broader context, the hadith scholars approached the habars more superficial. This approach results from methodological differences. The fact that scholars of uşûl such as Ramahurmuzi, Al-Hakim Nishapuri, Ibn al-Salâh didn't mention about the habars and mutawâtir, which is a type of habars, in their own works on methodology of hadith is also a result of this. However, this does not mean that the subject "habars" is not covered in other works about methodology of hadith. As a matter of fact, in his work *al-Kifâyah fî ilmi şekillr-rivâye*, habars and its varieties have been handled in many ways since al-Khatib al-Baghdadi, who made the distinction between mutawâtir and âhâd for the first time in his own work "*al-Kifaya fi ma'rifat usul 'ilm al-riwaya*". The scholar, who dealt with this subject broadly as it was identified in the methodology of hadith after al-Khatib, is the philosopher Ibn al-Nafis, renowned for his discovery of pulmonary circulation. This study aims to examine the habars and its varieties, that Ibn al-Nafis discussed in his only book *Al-Muhtasar fî ilm-i usûl'l-hadîs* on the subject of methodology of hadith; and topics such as khabar-i mutawatir, khabar-i wâhid in terms of methodology of hadith.

Keywords: Ibn al-Nafis, Khabar, Mutawatir, Khabar-ı wâhid, Hadith methodology.

GİRİŞ

İslâm âlimlerine göre; akıl, sağlam duyular (el-hevâsu's-selîme) ve sâdık haber (el-haberu's-sâdık) varlık hakkında edindiğimiz bilgilerin üç temel kaynağıdır (Teftâzânî, 2012: 71; Neseî, 1993: 24). Bu üç vasıtanın her biriyle, kesin ve zorunlu bilgi edinmek mümkündür. Nasıl ki akılla bütünün parçadan büyük olduğu, duyularla ateşin yakıcı olduğu bilgisine ulaşıyorsa, haberle birtakım zorunlu bilgilere de ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda haber, duyularla ve akıl yürütmeyle doğrulanma imkânı bulunmayan bilgilere ulaşılması açısından zorunlu bir kaynaktır (İbn Fûrek, 2005: 15). Nitekim hiç görülmeyen bir ülkenin ve tarihî bir şahsiyetin varlığı ancak haber yoluyla elde edilmektedir. Sâdık haber vasıtasıyla edindiğimiz bilgiler, hakkında şüphe edilmeyen kesin bilgi niteliğindedir.

Dinî bilginin kaynağı olan Kur'ân ve Sünnet, bize haber vasıtasıyla ulaşmıştır. Bu sebepten başta kelâm âlimleri olmak üzere İslâm âlimleri "*haber*" konusuyla ilgilenmiş, haberi bilginin kaynağı olarak kabul etmeyen Berâhime ve Sümeniyye gibi bir takım fırkalarla münazaralarda bulunmuşlardır. Zira haber bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmezse, dinî haberleri bize ulaştıran peygamberin getirmiş olduğu bütün bilgiler ve ondan haber yoluyla nakledilen rivâyetler anlamsız kalacaktır (Hansu, 2008: 71).

Haberin doğruluğunu tespit etmeye yönelik çabaların Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında başladığını söylemek mümkündür. Haberin araştırılmasında Kur'ân-ı Kerîm'in fâsığın getirdiği habere dair uyarısı (el-Hucurât 49/6) ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendisi adına yalan isnâd edenlerin akîbetini bildirmesi (Buhârî, "İlim", 38) önemli bir etkidir. Nitekim sahâbîlerin birbirlerinden hadis naklederken şahit istedikleri ve bu konuda titiz davrandıkları da vakidir. Örneğin, Hz. Ömer (ö. 23/644) (r.a) hadis nakleden bazı sahâbîlere hadisi kimden işittiklerini sormuş ve bu hususta şahit istemiştir (Müslim, "Âdab", 33; Tirmizî, "İsti'zân", 3). Hz. Ali'nin (ö. 40/661) (r.a) hadis rivâyetinde bulunanlara yemin ettirmesi haberi araştırmaya tabi tutmak bakımından bir diğer önemli örnektir (Tirmizî, "Salât", 298). Sahabîden sonraki nesiller de aynı ehemmiyeti göstermişlerdir. Nitekim Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), "*isnad mü'minin silahıdır. Eğer yanında silah yoksa nasıl savaşsın?*" sözüyle (el-Bağdâdî, 1991: 42) haber verenlerin araştırılmasının önemine vurgu yapmıştır. Abdullah b. Mübârek, (ö.181/797) "*İsnâd dindedir. Eğer isnad olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi*" (el- Bağdâdî, 1991: 41; Müslim, "Mukaddime", 32) sözüyle aynı öneme dikkat çekmiştir. Ancak bu konudaki sahabe tutumu ile ilerleyen dönemlerdeki haberi araştıran âlimlerin habere yaklaşımları arasında fark olduğunu ifade etmek gerekir. Gazzâlî (ö.505/1111) Hz. Ali'nin yemin ettirmesinden yola çıkarak, sahabenin bu yaklaşımını râvîyi yalanla itham için değil; hadisi olduğu hâliyle nakletmek ve râvînin zanna dayanmadan, kesin olarak duyması hâlinde rivâyet etmesiyle ilgili bir tutum olarak değerlendirmektedir. Ona göre sonraki dönem âlimlerinin tutumundaki farklılık; güven ortamının sarsılmasından kaynaklanmaktadır (Gazzâlî, ty: 193).

Haberin sâdik şeklinde vasfedilmesinden anlaşılacağı üzere her haber sâdik değildir. Bu sebepten âlimler, haberin ilim ifade etmesi için bazı şartlar öne sürmüşler ve haberi belli taksimlere tabi tutmuşlardır. Genel olarak mütevâtir ve âhâd şeklindeki taksimin yanında mütevâtirin şartları, değeri, âhâd haberlerin değeri ve âhâd haberlerle amel edilmesi gibi konular haber başlığı altında ele alınmıştır.

Her hadis usûlü eserinde haber bahsinin ele alındığını ifade etmek mümkün değildir. Nitekim Râmihürmüzî (ö.360/971) ve Hâkim en-Nîsâbûrî (ö.405/1014) gibi mütekaddimûn hadis usûlcüleri *haberi* konu edinmemişlerdir. Bu bağlamda Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) haber bahsini müstakil hadis usûlü eserinde ilk defa ele almıştır (el-Bağdâdî, 1435: 108). Aynı şekilde İbnü's-Salâh (ö.643/1245) mezkûr hadis usûlcüleri gibi haber taksimine yer vermemiş ve Hatîb el-Bağdâdî'nin haber taksiminden yola çıkarak onun fıkıh usûlcülerinden etkilendiğini, muhaddisin ilgi alanında giren hadislerin âhâd hadisler olduğunu bilhassa ifade etmiştir (İbnü's-Salâh, 1981: 241). Hatîb el- Bağdâdî'den sonra haber bahsini ele alan âlim -daha önce ifade edildiği üzere- İbnü'n-Nefîs'tir.

Çalışmamızın ana konusunu İbnü'n-Nefîs'in hadis usûlü eserinde ele aldığı, haber tanımı, mütevâtir haber ve şartları, âhâd haber ve âhâd haberle ilgili bahisler oluşturmaktadır. Bu çalışma, İbnü'n-Nefîs'in habere yaklaşımı çerçevesinde hadis usûlü açısından ne gibi benzerlik ve farklılıkların içerdiği tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda müellifin eseri merkezde olmak suretiyle çalışmamıza kaynaklık etmesi bakımından usûl-i fıkıh eserlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca müellif ve eser hakkında kısada olsa bilgi verilmesinin çalışmamız adına gerekli ve faydalı olduğu kanaatindeyiz.

İBNÜ'N-NEFİS'İN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE HADİS USÛLÜ ESERİ

Tam adı Alâüddîn Alî b. Ebi'l-Hazm el-Kareşî olan İbnü'n-Nefîs (Safedî, 2000: 182; Ömerî, 2010: 357), küçük kan dolaşımını (pulmonary circulation) keşfetmesiyle meşhur olmuş, h.VII. asırda yaşamış tabip-filozoftur (Ağırakça, 2004: 263). İkinci İbn Sînâ olarak bilinen müellif (Şeşen, 1980: 43), Dımaşk yakınlarında doğmuş ve 687/1288 tarihinde seksen yaşlarında Kahire'de vefat etmiştir (Safedî, 2000:183).

İbnü'n-Nefîs, tıp ilmindeki yetkinliğinin yanı sıra farklı ilim dallarında eser verecek kadar velûd bir âlimdir. O, Dımaşk medreselerinde mantık, felsefe ve Arapça ilimlerinin yanı sıra şer'î ilimleri tahsil etmiş, tıp ilmini ise dönemin meşhur hekimi Mühezzebüddîn ed-Dahvâr (ö. 628/1230)'dan almıştır (Ömerî, 2010: 387). Şâfiî tabakât kitaplarında zikri geçen İbnü'n-Nefîs, aynı zamanda Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fikhına dair meşhur eseri *et-Tenbîh*'e şerh yazmış (Sübkî, 1964: 305; Kâdî Şühbe, 1987: 187) ve Kahire'de Mesrûriyye Medresesi'nde fıkıh dersleri vermiştir (Ömerî, 1423: 358). Keskin ve mükemmel zekâyâ sahip olan İbnü'n-Nefîs'in (Suyûtî, 1967: 542) ilmi derinliğinden dolayı eserlerini te'lif ederken herhangi bir kaynağa başvurmadan yazdığı; kendisine uçları açılmış kalemler getirildiği ve

kalem açmakla vakit kaybetmekten imtina ettiği rivâyet edilmektedir (Nuaymî, 1977: 131; Kâtip Çelebi, 2010: 345). Tıpla ilgili birçok eser veren İbnü'n-Nefis, fıkıh, fıkıh usûlü, hadis usûlü ve felsefî risâle (roman) türünde te'lifler vermiştir (Safedî, 2000: 182). Fıkıh ve fıkıh usûlüne dair eserleri günümüze ulaşmayan İbnü'n-Nefis'in hadis usûlüne dair yegâne eseri günümüze ulaşmıştır.

İbnü'n-Nefis'in *el-Muhtasar fî ilmi usûli'l-hadisi'n-nebevî* adlı eseri hadis usûlüne dair muhtasar bir eserdir. Suyûtî, *el-Bahrü'llezî zehar fî şerhi elfıyyeti'l-eser*'de eserin İbnü's-Salâh'ın muhtasarı olduğunu kaydetmektedir (Suyûtî, 1999: 237). Ancak kanaatimize göre bu zayıf bir ihtimaldir. Nitekim İbnü'n-Nefis, eserinin yazma sebebini zikrederken belli bir eserin muhtasarı olduğuna dair herhangi bir kayıta bulunmamıştır (İbnü'n-Nefis, 1991: 93). Eseri neşredenler tarafından da böyle bir bilgi aktarılmamaktadır. Birçok âlime ismen atıfta bulunmaktan çekinmeyen İbnü'n-Nefis, eserinin hiçbir yerinde doğrudan İbnü's-Salâh'a atıfta bulunmamıştır. Öte yandan her iki eser arasında muhteva açısından oldukça ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim İbnü's-Salâh eserine sahîh hadisin tanımıyla başlarken; İbnü'n-Nefis, eserine ilimler tasnifiyle başlamakta ve ardından İbnü's-Salâh'ın değinmediği haberin tanımı ve çeşitleri gibi bir takım konulara değinmektedir. Müellif, İbnü's-Salâh'ın eserinde ele aldığı garîb hadis, âlî ve nâzil isnâd, esmâ' ve künâ, mu'telif ve muhtelif, râvîlerin beldeleri gibi birçok konuya değinmemiştir. Eser, Yusuf Zeydân ve Ammâr Tâlibî tarafından neşredilmiştir.

HABERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sözlükte bir şeyin hakikatini, içyüzünü bilmek, sınamak ve yoklamak anlamlarına gelen haber, h-b-r kökünde türemiş bir isimdir (İbn Manzûr, 1990: 226, Isfehânî, 2009: 273). Haber aynı zamanda ilim anlamına gelmektedir. Nitekim Allah'ın el-Alîm anlamındaki el-Habîr ismi, Allah'ın görünen ve görünmeyen her şeyin bilgisine sahip olduğunu ifade etmektedir. İlimle alakalı olması ve ilme ulaştırması bakımından imtihana aynı kökten ihtibâr denilmiştir (Ebü'l-Bekâ, 1998: 114).

Haberin terim manasına gelince, bu hususta birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımları iki madde de ele almak mümkündür. Buna göre haber:

1) “Kendisine doğru veya yalanın dâhil olabildiği söz” (Bâkılânî, 1987: 433) şeklindeki tanımdır. Aynı zamanda mütekellim usûlcülerinin çoğunun katıldığı bu tanım, tenkit edilen tanımdır. Zira tanımdaki “ev/ ۱ (veya)” edatının şüphe ifade etmesi nedeniyle tariflerde kullanılmaması gerektiği öne sürülmüştür (el-Bacî, 1986: 318).

2) “Doğru ve yalan olma ihtimali bulunan söz” (Cürcânî, 2003: 101; Tehânevî, 1996: 738) şeklindeki tanım ise çoğu Arap dil âlimlerinin katıldığı tanımdır (Ebü'l Bekâ, 1998:415). Birinci tanımda olduğu gibi bu tanıma da belli bazı tenkitler yöneltilmiştir. Buna göre bu tanımda “ve ۱” edatından dolayı iki zıt bir aradadır, bu nedenle bu tanım doğru değildir. Âmidî (ö. 631/1233) bu tanıma dört yönden tenkit yöneltilmektedir (Âmidî, 2003: 11-12). Ebu Velîd el-Bâcî, bu tanımların

yukarı ifade edilen tenkit noktasına dikkat çekerek haberi *vasıf* olarak tanımlamaktadır (el-Bâcî, 196: 318).

Bu tanımlar üzerine tam bir ittifak olmamakla beraber, dalciler tarafından yapılan doğru ya da yalan olma ihtimali bulunan haber tanımı, usûl bilginleri tarafından benimsenen bir tanımdır. Haberin bu şekilde tarif edilmesine çeşitli yönlerden eleştiriler yöneltilmişse de; buna rağmen söz konusu tanım en çok benimsenen tanım olarak gözükmektedir (Öğüt, 2003: 17).

Muhaddislerin haberle ilgili görüşlerine gelince; Hatîb el- Bağdâdî, haberi kendisine doğru veya yalanın dâhil olabileceği söz şeklinde tanımlamıştır (el-Bağdâdî, 1435: 108).

Bedreddîn İbn Cemâa'ya (ö. 733/1333) göre haber ya doğrudur ya yalandır. Tercih edilen görüşe göre üçüncü bir ihtimal yoktur. Haber, vakiya uygunsu doğru, uygun değilse yanlıştır. Muhbir, haber verdiği şeye inansa da inanmasa bu durum habere tesir etmez (İbn Cemmâa, 2012: 68).

İbn Hacer (ö.852/1449), muhaddislere göre haberin hadis ile eş anlamlı olduğunu; ancak hadis ile haber arasında umum-husûs ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Buna göre her hadis haber olmakla beraber her haber hadis değildir (İbn Hacer, 2000: 41).

Haber hakkındaki tanımların bir kısmı genel olarak aktarılmaya çalışıldı. Muhaddislerin bu konuya usûl-i fıkıhçılar gibi ayrıntılı tanımlara gitmediğini ve çoğu muhaddisin bu konuyu eserlerinde ele almadığını söylemek mümkündür.

İBNÜ'N-NEFİS'E GÖRE HABER VE ÇEŞİTLERİ

İbnü'n-Nefis'e göre haberin, zatı itibara alındığında doğru ve yalandan başkasına ihtimali olamaz. Haber hârici bir etkenle doğruluğu bilinen (ma'lûmu's-sıdk) ve yalan olduğu bilinen (ma'lûmu'l-kizb) şeklinde iki türdür. Doğruluğu bilinen haber, muhbirin doğruluğuyla sabit olur. Buna göre Allah Teâlâ'nın indirmiş olduğu vahiy, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözleri, ümmetin icmâsı ve ma'sûm imâmın sözleri ma'lûmu's-sıdk haberin kapsamında bulunan haberlerdir (İbnü'n-Nefis, 1991: 99).

Sadık Haberler (Ma'lûmu's-Sıdk)

İbnü'n-Nefis'e göre karinelerle desteklenmiş haber (الخبر محتف بالقرائن), doğruluğu bilinen haberler arasındadır. Müellif bu konuyu izah etmek adına şu örneği verir: "Bir çocuk, üstü başı parçalanmış, saçları dağılmış bir şekilde babasının öldüğünü haber verdiğinde, o sırada evinden ağıtlar yükseliyor ve evin önünde naaş bulunuyorsa biz bu durumda haberin doğruluğuna inanırız" (İbnü'n-Nefis, 1991: 100). İbnü'n-Nefis'e göre bir haberin doğruluğunu gösteren bazı karinelerle desteklenmesi haberin muteber olması için önemli bir hususiyettir. O, bu şekildeki haberleri bedîhî ve nazarî şeklinde ikili bir taksime tabi tutmaktadır. İbnü'n-Nefis, ikinin dördün yarısı veya bütünün parçadan büyük olmasını, doğruluğu bedîhî olan

haber örnekleri arasında zikrederken; nazari yani istidlâl yoluyla ulaşılan habere ise şu önermeyi vermektedir: “Bizim bir yaratıcımız varsa, o hâlde âlem muhdestir (İbnü'n-Nefis, 1991: 100). Bu tarz haberler nazari haberlerdir.

Yalan Haberler (Ma'lûmu'l-Kizb)

İbnü'n-Nefis, yalan haberleri -doğruluğu bilinen haberde olduğu gibi- bedihî ve nazari olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Nazari habere Allah'ı yaratılanlara benzeten Müşebbihe'nin iddialarını örnek veren müellife göre Allah'a teşbih izafet etmek imkânsızdır. Ancak bu tarz haberlerin yalan olduğu nazarla sabittir. İbnü'n-Nefis, bedihî habere ise, cüzün parçadan büyük olması örneğini vermektedir. İbnü'n-Nefis'e göre bu tarz haberler yalan olduğuna delâlet eden karînelerle kuşatılmıştır. Yine müellif karinelerle bir haberin yalan olabileceğinin örneklerini serdetmektedir. Örneğin; Hz. Peygamber'in (s.a.v) bi'setinden önce biri peygamber olduğunu iddia etse ve herhangi bir mucize getirmese biz onun yalan olduğuna hükmederiz. Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra da yine biri peygamber olduğunu iddia etse ve mucize zannettiği şeyleri öne sürse de biz o haberin yalan olduğuna hükmederiz. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v) son peygamber olduğunu biliriz (İbnü'n-Nefis, 1991:101).

İbnü'n-Nefis'e göre önemli ahkâm konularında tek kişinin getireceği haberler yalan haberin kapsamındadır. Müellifin bu yaklaşımı Hanefi usûlcülerinin umûmu'l-belvâ yaklaşımına benzemektedir. Hanefiler dışındaki usûlcülerin çoğunluğuna göre, senedi sağlam olduktan sonra, rivâyetin umûmu'l belvâda âhâd olarak nakledilmesi haberin sıhhatine ve onunla amel edilmesine mani değildir (Dûserî, 2000: 194; Gül, 2018: 227). Hanefi usûlcüleri gibi konuya yaklaşan İbnü'n-Nefis, umûmu'l belvâ'da tek kişinin haberini delil olarak kabul etmez. Hatta ona göre bir kişi sadık olmakla meşhur olsa bile kendisinden başka haberi nakleden bulunmazsa söz konusu haberin yalan olduğuna hükmedilir (İbnü'n-Nefis, 1991: 101).

İbnü'n-Nefis'e göre bir kişi Hz. Peygamber (s.a.v) cuma namazını neshetmiştir, derse umûmu'l-belvâ kapsamında haberin yalan olduğuna hükmedilir. Çünkü bu haber dinde önemli, büyük bir haberdir. Söz konusu önemli haberde bir kişinin teferrüd etmesi muhâldir. İbnü'n-Nefis, yine bu konuda bazı örnekler zikretmektedir. Söz konusu örnekler ise şunlardır: “Eğer bir kişi bir bölgede sağanak yağış yağdığını iddia etse ve hemen ardından o bölgede yağmurun yağdığına dair emareleri bulmazsak; bu durumda o haberin yalan olduğuna hükmederiz. Yine eğer biri kralın askerlere surları yıkmalarını emrettiğini söylese, daha sonra bu haber kimse tarafından nakledilmese ve bu habere dair bazı emareler de yoksa biz haberin yalan olduğuna hükmederiz (İbnü'n-Nefis, 1991: 101). Şâfiî olan müellif bu konuda habere Hanefi usûlcüler gibi yaklaşmış ve haberin önemli bir konuda tek kişi tarafından nakledilmesini; söz konusu haberin yalan olduğunu destekleyen bir karine olarak değerlendirmiştir.

MÜTEVÂTİR HABER VE DEĞERİ

Sözlükte çift sayının zıddı olan v-t-r kökünden türeyen ve ard arda gelmek anlamındaki tevâtere fiilin ismi faili olan mütevâtir, ıstılahta yalan söylemeleri mümkün olmayan bir topluluğun sözleriyle sabit olan haber şeklinde ifade edilmektedir (Râgıb el-İsfahânî, 2009: 853). Sadık haberin kapsamında değerlendirilen mütevâtir haber, doğruluğu bizzat kendisiyle sabit olan haberdir (Apaydın, 2006: 208). Mütevâtir haberin ne zaman terim anlamında kullanıldığına dair kesin bir tespit olmamakla beraber, mefhûm olarak h.II. asrın başlarından itibaren var olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Bu bilgilere göre merdûd ve makbûl haberin özelliklerini ilk defa ele alan Mu'tezile'nin kurucusu Vâsıl b. Atâ'dır (ö. 131/748) (Hansu, 2008: 71).

İbnü'n-Nefs'in aklın yalan üzerine birleşmelerini engelleyecek sayıdaki topluluğun haberi şeklindeki tanımı ulema arasındaki yaygın olan mütevâtirin tanımıdır. Mütevâtir haber kat'î ilim ifade etmekle beraber, Berâhime ve Sümeniyye bir takım fırkalara göre galib-i zan ifade etmektedir. Müellif mütevâtir haberin Horasan'ın varlığı gibi mevcudatla müteallık konularda ilim ifade edeceğini; ancak geçmiş olaylarla ilgili tıpkı İmâm Şafî'nin varlığı gibi haberlerin zan olduğunu öne sürenlere işaret etmektedir. Ka'bî (ö. 319/931) ve Ebü'l-Hasen el-Basrî (ö. 436/1044) gibi Mu'tezilî âlimler mütevâtir haberin nazârî ilim olduğuna dair görüşlerini aktaran müellif, cumhura göre mütevâtir haberin kat'î ilim ifade ettiğini aktarır. Ona göre de mütevâtir haber mutlak ve zarûrî ilim ifade eden haber çeşididir (İbnü'n-Nefs, 1991: 106).

Şartları

İbnü'n-Nefs, mütevâtir haberin tahakkuk etmesi için bir takım şartları eserinde sıralamıştır. Bu şartlar haberi veren (muhibir), haberi duyan (sâmi') ve haberin kendisiyle ilgilidir. Bu şartların bir kısmı hadis usûlü eserlerinde zikredilirken bazı şartlar zikredilmemektedir. İbnü'n-Nefs'in eserinde zikredilen şartlar şunlardır:

- 1) Haberi duyan kişinin ilim ehlinde olması gerekir. Zira ilme ehil olmayan kişinin ilme vakıf olması da mümkün değildir. Bu sebeptendir ki; muhibirin mecnûn, gâfil, mümeyyiz olmayan çocuk ve sarhoş gibi birtakım sıfatlardan uzak olması gerekmektedir (İbnü'n-Nefs, 1991: 107). Bu şart hadis usûlü eserinde zikredilen bir şart olmamakla beraber fıkıh usulünde zikredilen bir şarttır (Zerkeşî, 1988: 237; Şevkânî, 2000: 247). Haberi dinleyen kişi her ne kadar dinleyici konumunda olsa bile haberi başkalarına aktarma hususunda muhibir konumundadır. O sebeple dinleyicinin akıllı olması, gâfil olmaması haberin sıhhatli bir şekilde aktarılması için önemli bir husus olduğu ortadadır.
- 2) Dinleyende haber verilen şey hakkında kendisinde önceden zorunlu bir bilginin olmaması gerekmektedir (İbnü'n-Nefs, 1991: 107). Usûlcülere göre elde edilen bir şeyin tekrar elde edilmesi mümkün olmadığından

(تحصيل الحاصل محال) bir bilginin ilim ifade etmesi için dinleyende zarûrî olarak bilinmemesi gerekir (Râzî, 1997: 258; Zerkeşî, 1988: 237).

İbnü'n-Nefis haberi işitenlerin özelliği bağlamında Şerîf Murtezâ'nın (ö. 436/1044) haberi işitende şüphe olmaması gerektiğini dair görüşünü aktarmaktadır (İbnü'n-Nefis, 1991: 107-108). Ona göre Hz. Alî'nin imâmeti hususunda mütevâtir haber vardır. Ancak bu haber mütevâtir olmasına rağmen bazı kimseler için şüpheden dolayı bilgi ifade etmemektedir. Şerîf Murtezâ'ya göre eğer haberi işiten kimsede gelenekten gelen ve yeni duyduğu haberin aksine bir inanç yoksa mütevâtir haberle kendisine ulaşan haber bilgi ifade etmektedir. Ancak mütevâtir haberin getirdiği hükme zıt bir inanç kendisinde önceden bir gelenek olarak bulunuyorsa o zaman mütevâtir haberin getirmiş olduğu hükmün bilgisel değeri yoktur (Bozkurt, 2007: 92). İbnü'n-Nefis, Şerîf Murtezâ'nın söz konusu görüşünü zarûrî ilimleri ortadan kaldıramaz kaidesi gereğince fâsid olarak değerlendirmektedir. (İbnü'n-Nefis, 1991: 108; Zerkeşî, 1988). Eğer haber mütevâtir ise haberi işitendeki şüphe o haberin mütevâtir olmasını engelleyen bir durum değildir.

- 3) Haberin mümteni' yani imkânsız olmaması gerekir. İbnü'n-Nefis buna şu örneği verir: Örneğin âlemdeki bütün insanlar, iki sayısının tek olduğunu söylese bile buna itibar edilmez. İbnü'n-Nefis mantıkî bir yol çizerek mütevâtirin mümkinât dâhilinde olması gerektiğine vurgu yapmıştır (İbnü'n-Nefis, 1991: 109).
- 4) Haber verenlerin haber verdikleri şey hususunda kesin bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Eğer haber verenler zanna dayanarak haber verirlerse bu ilim ifade etmez (İbnü'n-Nefis, 1991: 109).
- 5) Haber, müşahedeye dayanmalı ya da müşahede edenler tarafından aktarılmalıdır. İbnü'n-Nefis bu hususta âlemin hudûsu örneğini vermektedir. Ona göre eğer âlemdeki bütün insanlar, âlemin muhdes olduğunu haber verseler dahi bu bilgi kat'iyet ya da zan açısından bir şey ifade etmez (İbnü'n-Nefis, 1991: 109). Zira söz konusu haber salt aklî kaziyeye ve istidlâl dayanasından dolayı bir başkası tarafından yine istidlâl yoluyla aksi öne sürülebilir. Bu durumda salt aklî kaziyeye dayanan haberler zarûrî ilim ifade etmemelerinden dolayı mütevâtir haberden sayılmazlar (Koçyiğit, 1971: 23).
- 6) Haber şahitlerin sahih hakiki müşahedelerine dayanmalı, hissini yanılmasına dayanmamalıdır. Bu sebepten Hristiyanların Hz. İsa'nın çarmıha gelme haberlerine iltifat edilmemelidir. Çünkü onlar hislerinde yanılmışlardır (İbnü'n-Nefis, 1991: 109).
- 7) Haber verenlerde sözlerine güvenilecek vasıfların olması gerekmektedir. Bu bağlamda haber verenler lanetleşenler (متلاعنين) ve ikraha maruz kalanlardan (مكروهين) ise bu durumda o habere iltifat edilmez (İbnü'n-Nefis, 1991:109). Hadis usûlü eserlerinde zikredilmeyen bu şart bazı fıkıh kitaplarında değinilen bir şarttır. (Zerkeşî, 1988: 232; Şevkânî, 2000: 244). Bilindiği

üzere lanetleşmenin meşhur örneği karı ile koca arasında geçen kocanın karısına zina isnad etmesi üzerine olan lanetleşmedir. Koca, karısının zina ettiğini, karısı ise zina etmediğini iddia edip, karşılıklı yemin edip lanetleşirler. Bu durumdan iki taraftan birinin yalan söylediği sabit olur. Dolayısıyla yalan söylenilmesi ihtimalinden dolayı lanetleşenler arasından haber almak uygun değildir. Mukreh ise bir kişinin tehdit ve zorbasıyla haber vermelerinden dolayı bu vasıfta olan birinin haberine itibar etmek doğru değildir.

- 8) Haber verenlerin sayısı aklın yalan üzerine birleşmelerini mani olacak çoğunlukta olması gerekmektedir. Mütevâtir haberin tanıma giren bu şart hadis âlimleri tarafından da zikredilen bir şarttır (İbn Hacer, 2000: 43). Ancak bu şarttaki çoğunluğun keyfiyeti hususunda bir takım ihtilaflar bulunmaktadır. İbnü'n-Nefis'e göre bu ihtilaflar şunlardır: Kimisine göre bu sayı en az beş olmalıdır. Bu sayının altında olması zan ifade etmektedir. Ancak bu görüşte olanlara göre şahitlerin tezkiyesinden sonra durum değişebilir. İbnü'n-Nefis, Bâkılânî'nin (ö. 403/1013) dördün yeterli olmadığına beşte ise tereddütte kaldığına (Bâkılânî, 1987: 439-440) dair sözlerini bu meyanda nakletmektedir (İbnü'n-Nefis, 1991: 109). Enfâl sûresinin altmış beşinci âyetine dayanarak bu sayının yirmi, Şâfiî mezhebine göre Cuma namazının kırk kişiyle kılınabilmesinden dolayı bu sayının kırk, Hz. Mûsâ'nın kavminden yetmiş kişi seçmesinden dolayı bu sayının yetmiş olduğu ifade edilmiştir. Sayı hususundaki ihtilafa ulemanın çoğunluğu itibar etmemektedir. İbnü'n-Nefis aynı şekilde mütevâtir için belli bir sayının münhasır kılınmaması gerektiği görüşündedir. Çünkü ona göre vakıa muhbirin ve sâmi'nin ahvalinin farklı olmasından dolayı belli bir sayıya hasredilmemesi gerekir. (İbnü'n-Nefis, 1991: 109-110)
- 9) İbnü'n-Nefis'in mütevâtir haber için öne sürdüğü bir diğer şart etrâf ve vesâitin eşit olmasıdır. Bu, mütevâtir haber için şart koşulan şartların her tabaka da aynı olması anlamına gelmektedir. İbnü'n-Nefis, Bâkılânî'nin bir kişi için hâsıl olan ilmin diğer bütün şahıslar içinde ilim ifade edeceğine dair görüşünü bu başlıkta eleştirir. Müellif İbnü'n-Nefis'e göre haber verenlerin doğruluğunu ve yalan üzerine ittifak etmediklerine dair belli bazı karinelerin olması gerekir. Söz konusu bu karineler herkeste farklılık arz edebilir (İbnü'n-Nefis, 1991: 110).
- 10) İbnü'n-Nefis, mütevâtir haberin şartı için muhbirlerin nesep din ve mekânlarının farklı olmasını, haber verenlerin adaletli ve Râfîzîlerin iddia ettiği gibi masum imâmlardan olması gerektiğini öne sürenlerin beyanlarını batıl olarak nitelemektedir. (İbnü'n-Nefis, 1991: 111).

İbnü'n-Nefis'in zikrettiği bu şartlarının bazılarını usûl-i fıkıh eserlerinde geçtiğini görmekteyiz. İbnü'n-Nefis'in bu yaklaşımından yola çıkarak onun habere bir muhaddis gözüyle değil de bir usûl-ü fıkıhçı gözüyle baktığını söylemek mümkündür. Zira zikri geçen şartların çoğunluğu hadis usûlü eserinde geçmemektedir.

İLİM İFADE EDEN DİĞER HABERLER

Mütevâtir haberden sonra, *fi tahkiki'l kelâmi fi bakıyyeti'l ahbari'l muftideti li'l- 'ilmi* adı bir başlık açan İbnü'n-Nefis, Allah Teâlâ'nın haberinde yaratıcıyı ve kelâmını bilen herkes için vahiyde yalanın muhâl olacağını ifade etmektedir. Ona göre bu haber bedihî olmaya en yakın bilgidir (İbnü'n-Nefis, 1991: 112)

İbnü'n-Nefis, *er-Risâletü'l- Kâmilîyye'de* nübüvvetle ilgili zikrettiği bazı hususları (İbnü'n-Nefis, 2000: 163) *el-Muhtasar'*ında da dile getirir. Ona göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) haberini (haber-i resul) yalanlamak imkânsız olmasaydı, peygamber olarak gönderilmesinde bir fayda olmayacaktı. İbnü'n-Nefis'e göre peygamberin faydası insanlara Allah'ı tanıtmak, ahiret hayatını, cennet nimetleri ve cehennem azabı gibi birtakım haberleri insanlara iletmesidir. Bu sebepten Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözlerinin doğru olması gerekir. Eğer peygamberlerin yalan söylemesi caiz olmuş olsaydı bütün haberlerinin yalan olmasını gerekecekti. Bu durum, risâleti nefy eden bir durumdur. Ona göre ilim ifade eden diğer bir haberde ümmetin icmâ'sıdır (İbnü'n-Nefis, 1991: 113).

Muttekun Aleyh Hadislerin Kat'iliği Meselesi

Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875)'in ittifak ettiği hadisler hususunda icmânın olduğuna dair bir takım mülâhazalar, bazı hadis usûlü eserlerinde değinilen meselelerden biridir. İcmânın Sahîhayn'daki hadislerin sıhhati hususunda mı yoksa amel edilebilme üzerine mi olduğu ise bu konunun tartışma odağıdır. Nitekim İbnü'n-Nefis, Sahîhayn'daki haberlerin sübûtunun kati olduğuna dair ümmet icmasının bulunduğunu söyleyen bir grubun olduğunu, icmanın ancak amel edilebilme üzerinde olduğunu ifade ederek eleştirmektedir (İbnü'n-Nefis, 1991: 115). Bu görüşte olan muasırı İbnü's-Salâh'a göre hadislerin kat'î olduğuna dair bir icmâ vardır (İbnü's-Salâh, 1986: 28). Ancak Nevevî'nin belirttiğine göre çoğu âlim mütevâtir olmadıkça Sahîhayn'daki hadislerin zan ifade edeceğini görüşündedirler. Nitekim Bâkılânî (ö. 403/1013) Gazzâlî, Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) ve Âmidî gibi âlimler de ümmetin kabul gördüğü âhâd haberin sıhhat açısından kat'iyet ifade etmeyeceğini husûsen belirtmişlerdir (İbn Neccâr, 1993: 351).

İbnü'n-Nefis'in bu konudaki görüşü ise şöyledir: “Şuan elimizde olan haberlerin (hadislerin) bir grubun iddia ettiğinin aksine mutlak ilim ifade etmeyeceğini düşünüyoruz. O grubun görüşüne göre; İmâm Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği bütün hadislerin sıhhati kat'îdir. Doğrusu ise böyle değildir. Çünkü ittifak, bu hadislerle amel edilebilirlik üzerinedir. Bu durum onun maznûnu's-sıhha yani kuvvetle sahih olmasına zarar verecek bir durum değildir (İbnü'n-Nefis, 1991: 115). İbnü'n-Nefis, bu konuya netlik getirmek adına fikhî bir takım örnekler vermektedir. Müellife göre Allah kullarını yakînî ilme icbar etmemiştir. Bu hususta muteber olan beyyinelerdir. Bu sebeple bir elbise alındığında hemen yıkanmasa -ki o elbiseye necaset bulaşma ihtimalide söz konusudur- o elbiseyle namaz kılınsa, o

namaz sahih olur. Çünkü bu hususta itibara alınan galib-i zandır. Şeriatta bunun örnekleri çokça bulunmaktadır (İbnü'n-Nefis, 1991: 115).

İbn Hacer ise İbnü'n-Nefis'in görüşünde onlara şu şekilde değinmektedir: İttifakın Sahihayn'daki hadislerin sıhhati üzerine değil de onlarla amel etmenin gerekliliği üzerine olduğu söylenilirse biz bu görüşü şu şekilde men ederiz: Âlimler Buhârî ve Müslim'in kitaplarına almadığı her sahîh hadisle amel etmenin gerekliliğine icma etmiştir (İbn Hacer, 2000: 35).

Tartışma, -ister sıhhat üzerine, ister amel etme üzerine bani edilsin- ortada söz konusu bir fikir birliğinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak kanaatimize göre bu fikir birliğinin tam anlamıyla pratikte yansımalarının olmadığıdır. Zira fıkıh âlimleri hadisleri değerlendirirken kendi kıstaslarına uygun gördükleri hadislerle amel etmişlerdir. Nitekim "kim oruç borcuyla ölürse, velisi onun yerine tutar" (Buhârî, "Savm" 42, Müslim, "Sıyâm" 153) hadisi Sahihayn hadisi olmasına rağmen Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî âlimler tarafından başkasının yerine oruç tutulamayacağı görüşü ağır basmaktadır (Özcan, 2014: 261). Bu sebeple bu konuda tam bir icmadan bahsetmek güçtür.

Haber-i Vâhidle Amel Meselesi

Haber-i vâhid, fıkıhın tedvin edilmeye başlandığı II. yüzyılın ilk yarısından önce bir kişinin bir kişiden rivâyeti anlamında kullanılırken bu tarihten itibaren mütevâtir haber seviyesine ulaşılmayan haberleri ifade etmek için tercih edilmiştir (Ertürk, 1999: 350). Buna göre haber-i vâhid, bir iki veya daha çok kişinin rivayet ettiği mütevâtir ve şöhret seviyesine ulaşmayan hadis/haberdir (Cürçânî, 2003: 101).

Haber-i vahidin ilim mi zan mı ifade ettiğine dair dair münakaşaların olduğunu ve genel bir çerçeve sunmak adına bazı mülahazaları kısaca aktarmak istiyoruz. Bu görüşlerden birine göre âdil bir kişinin yine kendisi gibi âdil kişilerden aktardığı haberler hem ilmi hem de ameli gerektirmektedir. Haber-i vahidin ilim gerektirmediğini vurgulayanlarda olmuştur. Hanefîler, Şâfiîler ve Mâlikîlerin çoğunluğu olmak üzere Mutezile ve Hariciler bu görüştedirler (İbn Hazm, 1983: 119). Kelâm âlimlerinin büyük çoğunluğu ise, akâid konularında haber-i vâhidin ilim ifade etmediğini, zan ifade ettiğini, zannî bilgilerin ise akâid konularında tek başına delil olamayacağı hususunda bir ittifak etmişlerdir (Topaloğlu & Çelebi, 2013: 204; Pınar, 2015: 43). Bu bağlamda haber-i vâhidlerin ilim ifade edip etmemesinin yanında amel meselesi de tartışılan diğer bir noktadır. İbnü'n-Nefis'in müstakil başlıkta ele aldığı haberi vahidle amel meselesine değinmek istiyoruz.

İbnü'n-Nefis, haber-i vâhid zan ifade eder, zanda hakikat namına bir şey ifade etmediğine göre nasıl olur da şeriatta onunla amel etmek caiz olur? sorusunu başkasının ağzından sormakta ve konuyla ilgili görüşlerini izah etmektedir. Müellife göre Hz. Peygamber (s.a.v) Allah'tan gelen bilgileri tebliğ etmesiyle emrolunmuştur (İbnü'n-Nefis, 1991: 119). Eğer haber-i vahidler ilim ifade etmemiş olsalardı, Allah'ın kullara karşı hücceti olan tebliğ, vuku bulmamış olurdu. Hüccet

ise sadece ilim ifade eden bir şeyle olduğuna göre haber-i vâhid bu açıdan ilim kapsamına girmektedir (Koçkuzu, 2014: 113).

İbnü'n-Nefis haber-i vâhidle amel edilme sebebini zaruret ilkesiyle açıklamaktadır. Ona göre şehâdet, fetvâ ve dünyevî işler, tıpkı eve girilme izninde olduğu gibi haber-i vahide dayanmaktadır. Bu gibi durumlarda insanların mütevâtir habere dayanması zor ve meşakkatlidir. Bu hususta ulema arasında ittifak vardır (İbnü'n-Nefis, 1991: 119). Nitekim insan davranışlarını kesin bir bilgiye dayandırmak imkânsız görülmüştür. Şayet bu tür davranışların gerçekleştirilmesi ve organize edilmesi önemli ölçüde veya kısmen mütevâtir gibi bir epistemik kategoriye bağlansaydı, insan hayatıyla ilgili düzenlemeler yapmak neredeyse imkânsız hale gelecekti. Bir fıkıhçının söylediği gibi hukuki meselelerde ve insanın davranışlarıyla ilgili hukuki düzenlemelerde kesinlik nadiren bulunur (Hansu, 2008: 66).

Müellife göre şer'î hükümlerde Hz. Peygamber (s.av) bütün insanlara hükümleri bildirmek için gönderilmiştir. Söz konusu hükümleri şifâhen herkese bildirmesi mümkün değildir. Bu durumda tebliğ için bazı elçilerin gönderilmesi gerekir. Bu elçileri her bölgeye tevâtürü sağlayacak sayıda göndermesi de mümkün değildir. Bu sebeplerden dolayı tebliğ, âhâd haber vasıtasıyla gerçekleşmek durumundadır. Bu da âhâd haberle amel edilme ihtiyacını doğurmaktadır. Aksi takdirde elçilerin tebliği gerçekleşmemiş olur. Bu sebeplerden dolayı şeriatta/ amelde haberin yakînî olması aranan bir şart değildir (İbnü'n-Nefis, 1991: 119).

İbnü'n-Nefis Allah'ın sıfatı gibi yakînî ilme ihtiyaç duyulan mevzularda, âhâd haberin ilim ifade etmemesi ve bu bahislerde zannın câiz olmamasından dolayı bu tarz haberleri tebliğ etmek nasıl mümkün olabilir? sorusuyla bu yönün akâidle ilgili veçhini ele almaktadır. İbnü'n-Nefis'e göre Allah'ın sıfatları gibi konularda âhâd habere itibar etmek mümkündür. Ancak ona göre bu haberlerin belli bazı özellikleri haiz olması gerekmektedir. Buna göre bu haberler aklî burhanlarla kuşatılması gerekir. Ona göre kendisinde fetânet bulunan bir kişi gerekli burhâna vakıf olur ve müstefâd akıl(kazanılmış akıl, bilfiil bilgi) yoluyla haberin Hz. Peygamber'den (s.a.v) geldiğine dair kesinlik hâsıl olmaktadır. Eğer bu konuda herhangi bir ilim oluşmadıysa, bu konudaki en önemli merci olan Hz. Peygamber'e (s.a.v) danışılması gerekmektedir. İbnü'n-Nefis bu açıklamadan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v) şer'î hükümlerin hepsinin ilmî mi olduğuna dair bir soruyu cevaplamaktadır. Ona göre her hükmü akılla bilmek mümkün değildir. Ayrıca insanlara burhân yoluyla araştırmaya tutmak meşakkatlidir. Bu durum, insanların işlerini zorlaştırır, bu durumda insanlar şehir-medeniyet imar etmek gibi bir takım işlerden geri kalmaktadır. Bu sebeple Şâri' hükümlerde zan ile yetinmiş ve yakîn ilim gerektiren mevzularda aklî burhanlara işaret etmiştir. Bu durumda tevakkuf edilmesi gerekir. Böylece bütün ahkâmın insanlara tebliği de tamamlanmış olur (İbnü'n-Nefis, 1991: 120).

SONUÇ

İbnü'n-Nefis'in *el-Muhtasar fi ilm-i usûli'l-hadîsin-nebevî* adlı eseri hadis usûlüne dair bir tabip filozofun ilk tel'îfi olma özelliğini haizdir. Eserin bu özelliğinin yanı sıra eser haber bahsiyle birçok hadis usûlü eserinden ayrılmaktadır. Nitekim hadisçiler haberi Hz. Peygamber'in (s.a.v) veya ashabın söz ya da işlerini kapsamında ele alırken; kelâm ve usûl-ü fıkıhçılar haberi daha umûmî bir şekilde ele almışlardır. İbnü'n-Nefis hadis usûlü eserinde "haber"i umûmî bir şekilde ele almış ve birçok hadis usûlü eserinde değinilmeyen noktalara işaret etmiştir. Haber taksiminde bedîhî, nazarî ve müstefâd akıl gibi mantık terimlerini kullanan İbnü'n-Nefis, kendisinden önceki hadis usûlcülerinden bu yönüyle ayrılmaktadır. İbnü'n-Nefis'in mantık ve felsefe gibi ilimlerle ilgilenmesi onun bu üslûbunda etkili olmuştur.

İbnü'n-Nefis, mütevâtirin şartları bahsinde, hadis usûlü eserlerinde referansını bulamadığımız bazı şartları zikretmiş ve bu şartların fıkıh usûlü eserlerinde zikredilen şartlar olduğunu tespit edilmiştir. İbnü'n-Nefis'in elimize ulaşmasa da fıkıh usûlüne dair eser yazdığı bilinmektedir. Şayet bu eser elimize ulaşmış olsaydı, İbnü'n-Nefis'in bu taksimi hakkında etraflıca malumata ulaşılmış olacaktı. Ancak müellifin fıkıh usûlcülüğüyle temayüz ettiğini ifade etmek gerekir. Şâfiî fakîhi olan İbnü'n-Nefis, umûmu'l-belvâ hakkındaki görüşleri Hanefî fukahânın görüşleriyle birebir örtüşmesi ve daha çok fıkıh usûlü eserlerinde ele alınan bu konuyu hadis usûlü eserinde yer vermesi de dikkat çekicidir. Ayrıca herkesin muttali olması gereken bir konuda tek bir kişinin haberini kabul etmeyen İbnü'n-Nefis, Hz. Peygamber döneminde yaşayan tek kişinin haberi kabul etmektedir. Peygamberlerin görevi gibi bir takım kelâmî yaklaşımlar haber bahsinde ele alan İbnü'n-Nefis, bir konuda farklı ilmî yetkinliğini de ön plana çıkarttığını söylenebilir. Eserin bir hadis usûlü eserinden ziyade bir usûl-ü fıkıh eseri izlenimi verdiğini de ayrıca ifade etmemiz gerekir. Mütevâtir başlığı çerçevesinde İbnü'n-Nefis'in bir bilgi kaynağı olarak haberi ele alış ve taksim edişi, kendisinden önceki ve sonraki muhaddislerden daha kapsamlıdır.

Sonuç olarak; aslen hadisçi olmayan İbnü'n-Nefis'in mütevâtir haber başlığı altında zikrettiği bazı görüşlerin hadis usûlü eserlerinde zikredilmediğini müellifin tabip-filozof olması gibi özelliklerinden dolayı önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu sebepten farklı ilim dallarında temayüz eden âlimlerin hadis usûlüne ne şekilde yaklaştığına dair çalışmaların ilim geleneğine katkısının yadsınamaz olduğunu ifade etmek istiyoruz.

KAYNAKLAR

Ağırakça, A. (2004). *İslam Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Âmidî. (2003). *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*. thk. Abdurrezzâk Afîfî. Riyad: Dâru's-Samiî.

- Apaydın, Y. (2006). *Mütevâtir Haber. TDV İslam Ansiklopedisi (Cild 32, ss.208-211)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Bâkılânî, E. B. (1987). *Temhîdü'l-evâil fî telhîsi'd-delâil, thk. İmâdüddîn Ahmed Haydar*. Beyrut: Müessesetü'l Kutubi's-Sekafiyye,.
- Bozkurt, M. (2007). *Müslüman Kelâmında Haberin Bilgi Değeri*. Ankara: AÜİFD.
- Buhârî. (2015). *Sâhihu'l-Buhâri*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Cürcânî, E.-H. A. (2003). *Kitâbü't-ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Düserî, M. (2000). *Umûmu'l-Belvâ*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Ebû Bekir er-Râzî, E. A. (1996). *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l fikh, thk. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- el-Bâcî, E.-V. S.-T. (1986). *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl, thk. Abdülmecîd Türkî*, . Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- el-Bağdâdî, H. (1435). *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye, thk. Mahir Yasin el-Fahl*. Riyad: Dâru İbn Cevzî.
- el-Bağdâdî, H. (1991). *Şerfu ashâbi'l-hadîs thk. Muhammed Saîd Hatiboğlu*. Ankara: DİB.
- el-İsfehânî, R. (2009). *Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân, thk. Safvân Adnân Dâvûdî*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- el-Kefevî, E. B. (1998). *Külliyât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ertürk, M. (1999). *Haber-i Vâhid. TDV İslam Ansiklopedisi (Cild 14, ss. 349-352)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Fahreddîn er-Râzî, E. A. (1986). *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l fikh thk. Taha Cabir Feyyaz el-Alvânî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Gazzâlî, E. H.-T. (ty.). *el-Müstesfâ min ilmi'l-usûl, thk. Hamza b. Züheyr Hâfiz*,. Cidde: Şirketü Medineti'l-Münevvere li't-Tıbaa ve'n-Neşr.
- Gül, M. (2018). *Hanefî Usulünde Hadis Tenkiti*. İstanbul: İFAV.
- Hansu, H. (2008). *Mütevâtir Haber (Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri)*,. Van: Bilge Adamlar Yay.
- İbn Hacer, E.-F. Ş.-A. (2000). *Nüzhetü'n-nazar fî tavdîhi Nuhbetü'l-fiker thk.Nurettin itr*. Dımaşk: Matbatu's-Sabâh.
- İbn Hazm, (1983). *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, C.I*. Beyrut: Dâru'l- Âfaki'l-Cedîde.
- İbn Manzûr, E.-F. C.-E. (1990). *Lisânü'l Arab, IV*. Beyrut: Dâru Sâdır.

- İbn Neccâr, E. B.-F. (tarih yok). *Şerhu'l-kevkebi'l-münir, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Nezîh Hamâd, . Dımaşk : Dâru'l-Fikr, .*
- İbn Salâh, E. A.-Ş. (1981). *Ulûmu'l-hadis, thk. Nureddin Itr, e, . Beyrut : Mektebetü'l-İlmiyye.*
- İbn Cemâa. (2012). *Menhelü'r-revî fî muhtasari ulûmi'l-hadîsi'n-nevevî thk. Câsim es-Zâmil. Kuveyt: Şirketü Gırâs.*
- İbn Fûrek. (2005). *Makâlatu's-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eşarî, thk. Ahmed Abdurrahim Sayih. Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-diniyye.*
- İbnü'n-Nefis. (2000). *er-Risâletü'l-Kâmiliyye fî sîreti'n-Neveviyye, nşr. Abdülmunim Ömer Ahmed Hüredî. . Kahire: Vizaretü'l-Evkâf.*
- İbnü'n-Nefis, E.-H. A.-H.-K.-D. (Kahire). *el-Muhtasar fî ilmi usûli'l-hadîs, thk. Yûsuf Zeydân. 1992: Dâru'l-Mısriyyeti'l-Lübânîyye.*
- Kadı Şühbe, E.-S. T.-E. (tarih yok). *Tabakâtü's-Şâfi'iyye, thk. Hafız Abdülalîm Hân, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1987, II.,*
- Kâtib, Ç. (2010). *Süllemi'l-vüsûl ilâ tabâkâti'l-fuhûl, hk. Muhammed Abdülkâdir el-Arnâvut, II., İstanbul: İrrica Yayınları.*
- Koçkuzu, A. O. (2014). *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri. İstanbul: Ensar Yayınları.*
- Koçyiğit Talat. (1971). *Nuhbetü'l-Fiker Şerhi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.*
- Nesefî, E.-M. M. (1990). *et-Tebîratü'l-edille fî usûli'd-dîn thk. Claudé Salame,. Dımaşk: el-Ma'hedü ilmi'l-Frensî, .*
- Nevevî, E. Z. (1985). *et-Takrîb ve't-teysîr, thk. Muhammed Osmân Huşt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l- Arabî.*
- Nuaymî, E.-M. M. (1977). *ed-Dâris fî târihi'l-medâris thk. Ca'fer el- Hasenî,. Kahire: Mektebetü's- Sakafetü'd-Diniyye .*
- Öğüt, S. (2003). *İslam Hukuk Metodolojisinde Haber-i Vâhid ve Kabul Şartları,. İstanbul: Ocak Yayınları.*
- Ömerî, Ş. A. (1423). *Mesâlikü'l-ebşâr fî memâliki'l-emsâr. Ebuzabi: Mecmeu's-Sekâfî,*
- Özcan, K. (2014). Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Yer Alan "Hadislerle Amel" Konusu. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II(40) ss.245-274.*

- Pınar, F.(2015). *Seyyid Kutub'un itikâdî görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Safedî, E.-S. S. (2000). *el-Vâfî bi'l-vefeyât thk. Ahmed el-Arnâvût, Turkı Mustafa*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turas.
- Suyûtî. (1999). *el-Bahrü'llezi zehar fî şerhi elfiyyeti'l-eser, C.I*. Medine: Mektebetü'l Gurabâi'l-Eser,.
- Suyûtî, E.-F. C.-H. (1967). *Hüsnü'l-muhâdara thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrahim*. Mısır : Dâru İhyâi'l Kutubi'l Arabiyye.
- Sübkî, E. N. (1964). *Tabâkatü'ş-şâfiyye, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanahî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv. CVII. Kahire: İsa el-Babi el-Halebi*
- Şerif Rıza, E.-K. A.-H.-M.-Ş.-İ. (1986). *Seyyid Abdüzzehra el-Hüseyni el-Hatib, Mavsuatü's-sadık li'ttabaai ve'n-neşr, Tahran 1986*.
- Şeşen, R. (1980). “*İbnü'n-Nefs ve kitâbuhu'l müsemma buğyetu't-tâlibîn ve nüzhetü'l mütetabbibîn*” ed. *Muhammed İzzet Ömer*. Rakka: el-Ebhâsu'l mü'temiri's- seneviyyi't –tâsi' li ta'rihi'l ulûmi inde'l Arab,.
- Şevkânî, M. b. (2000). *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hakki min ilmi'l- usûl thk. Sâmî b. Arabî el-Eserî, I*. Riyad: Dâru'l-Fadîle.
- Tahânevî, M. A. (1996). *Keşşâf istilâhiti'l-funûn* . Beyrut : Mektebetü Lübnan, .
- Teftâzânî. (2012). *Şerhu Akâidi'n-Nesefiyye*. Karaçi: Mektebetü'l-Medine.
- Tirmizî. (2009). *Câmiu'l-Tirmizî*. Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşr.
- Topaloğlu, B., & Çelebi, İ. (2003). *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Zerkeşî, E. A.-T. (1988). *el-Bahru'l muhîr fî usûli'l-fikh*. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf.